

Žigmund Stojka – košický farár a neskorší sedmohradský biskup

Róbert Eliáš

<https://doi.org/10.54937/nhe.2022.11.2.25-37>

Žigmund Stojka – parish priest of Košice and later bishop of Transylvania

Abstract: *Žigmund Stojka is among the important bishops of Hungary in the 18th century. The article deals with the period 1729 – 1733, when he was the parish priest of Košice. His work in Košice is marked by a dispute with the city municipality. In 1730, Stojka wrote a nine-point complaint to the municipality, in which he attacked the illegal situation that prevailed in the Košice parish. Under his predecessors, the city established the function of a church inspector, to whom it entrusted the management of the income and expenses of the parish church, which the parish priest, as the rector of the church, did not have the opportunity to examine. The city thereby excluded him from all management of the temporal affairs of the parish and left him only the service of masses and the administration of the sacraments, which was contrary to both canonical and secular law. The investigation of this complaint was entrusted to the Imperial-Royal Commission. We learn what conclusions were reached from a document from 1755, when the Košice parish priest at the time filed a similar complaint as Stojka at the time. He referred to the conclusions of the Imperial-Royal Commission, according to which the church treasury should have two locks, the key of one should be held by the inspector and the other by the parish priest. This complaint was upheld in full.*

Keywords: *parish priest, city, patronage law, Košice, bishop, Calvinists.*

Úvod

Žigmund Anton Stojka (Sztojka, Sztoyka) je v maďarskej historiografii známy predovšetkým ako sedmohradský rímskokatolícky biskup so sídlom v Alba Iulií (Gyula-fehérvár, Karlsburg). Skôr, ako sa ním stal, bol krátky čas (1729 – 1733) aj farárom v Košiciach.¹

¹ V tomto zmysle treba opraviť údaje v publikáciách: HIŠEM, Cyríl. *Košické presbytérium*, Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2006, s. 307; WICK, Béla. *A Kassai szent Erzsébet dóm*, Košice 1936, s. 427; *A Kassai szászéves egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve*, I. kötet, Kassa 1904, s. 74.

V tomto článku sa chcem zamerať predovšetkým na toto menej známe obdobie jeho života a cestu, ktorá ho priviedla na košickú faru.

Život Žigmunda Stojku

Žigmund Stojka sa narodil 22. 3. 1699 v Marmarošskej Sihoti (Máramarossziget),² terajšom Sighetu Marmatiei ležiacom na rumunsko – ukrajinskej hranici v rodine podžupana Ladislava Stojku (Sztójka) a Sáry rodenej Segedi (Szegedi).³ Marmarošská Sihota bola v tom čase sídlom marmarošskej stolice. Tá sa v 16. storočí stala súčasťou sedmohradského kniežatstva, konkrétne takzvaného Partia, do ktorého patrila do r. 1733, keď sa vrátila do kráľovského Uhorska. Cirkevneprávne patrila v 18. storočí do rozľahlej jágerskej diecézy, rovnako ako Košice.⁴ V roku 1717 sa Marmaroš stal dejiskom posledného tatárskeho vpádu do Uhorska. V lete roku 1717 vtrhli cez karpatské priesmyky do krajiny krymskí Tatári ako spojenci tureckého sultána. Obranu proti tatárskemu pustošeniu organizovali generál Alexander Károji (Károlyi) a podžupan Ladislav Stojka. Začiatkom októbra prepadli tatárske vojsko preťažené nahromadenou korisťou a zajatcami a zahnali ich na útek.⁵ Po boku svojho otca sa v boji vyznačil aj vtedy 18-ročný Žigmund. Po vyhnaní Tatárov sa Žigmund rozhodol zanechať rumunskú⁶ pravoslávnu cirkev, ktorej bola ich rodina členom, a stať sa rímskokatolíkom. Žigmund následne vstúpil do jágerského kňazského seminára. Vyššie štúdiá absolvoval na parížskej univerzite, kde získal doktorát z kánonického práva. Po návrate domov bol vysvätený za kňaza.⁷ Potom krátky čas pôsobil v pastorácii, medzi iným takmer dva roky v biskupskej rezidencii v Egri k spokojnosti svojho biskupa.⁸ Košickým farárom bol v rokoch 1729 – 1733.

Stojka po odchode z Košíc rýchlo postupoval v cirkevnej hierarchii nahor. Čoskoro získal bohaté prepoštvá Sv. Petra a Preblahoslavenej Panny Márie. 25. apríla 1749 ho kráľovná Mária Terézia, ako sotva päťdesiatročného, vymenovala za sedmohradského biskupa a prvého radcu kráľovského gubernia. 29. 5. 1749 získal, spolu so svojimi bratmi, šľachtický titul baróna. Napokon 30. 4. 1750 sa stal skutočným tajným radcom.⁹

Za biskupa bol vysvätený 2. 2. 1750 v Kaloči (Kalocsa). Je považovaný za jedného z najvýznamnejších sedmohradských biskupov. S jeho menom je spojené predovšetkým založenie diecézneho seminára v sídle biskupstva Alba Iulii v r. 1753.¹⁰ Dal tiež obnoviť biskupskú rezidenciu a rozšíril chór katedrály. Po skončení stavebných prác r. 1758 však v biskupskej rezidencii vypukol požiar, ktorý zasiahol aj katedrálu. Zhorela strecha a časť veže. Neúnavnou prácou sa však Stojkovi podarilo škody napraviť.¹¹ Po desiatich rokoch

² *Magyar katolikus lexikon XIII*, Budapest, Szent István társulat 2008, s. 498.

³ TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 276; in Erdélyi múzeum 1910. Új folyam 5. (27.) évf. 5. sz. Dostupné na internete: http://epa.oszk.hu/00900/00979/00195/pdf/1910_27_05_254-284.pdf.

⁴ *Révai nagy lexikona XIII*. kötet, Budapest, Révai testvérek irodalmi intézet részvénytársaság 1915, s. 378.

⁵ POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Nakladatelství Libri, Praha 2005, s. 147 – 148.

⁶ Čo sa týka etnicity Stojkovcov, iný názor zastáva historik Viliam Bélay, ktorý ich považuje za starý rusínsky rod.

⁷ TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 276.

⁸ Archív mesta Košice (AMK), Schwartzzenbachiana 1729/15863.

⁹ *Magyar katolikus lexikon XIII*, Budapest, Szent István társulat 2008, s. 498. TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 276 – 277.

¹⁰ TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 277.

¹¹ MARTON, József, – JAKABFFY, Tamás. *Die Jahrburde der siebenbürgischen Katholizismus. Illustrierte Geschichte der Diözese*. Verbum 2007.

pastierskej služby sa, odvolávajúc na slabnúci zdravotný stav, vzdal úradu, čo bolo na vtedajšiu dobu nezvyčajné. Utiahol sa do samoty k Milosrdným bratom do Medias (Megyes) kde aj 21. 4. 1770, vo veku 71 rokov, zomrel. Pochovaný je v katedrále v Alba Iulii.¹²

Košický farár

Dňa 30. 4. 1729 jágerský biskup Gabriel Erdődy oznamuje mestu Košice, že včerajším dňom doterajšieho farára Františka Araňošiho (Aranyosyho) menoval za rezidujúceho kanonika do Egru. Zároveň, vedomý si, že patronátne právo pri voľbe farára má mesto, na jeho miesto odporúča Žigmunda Stojku ako človeka pochádzajúceho od dobrých a šľachtických rodičov, človeka dobrej povahy, vzdelaného, príkladného, bezúhonného života a mravov, znalého jazykov, medzi nimi dobre nemeckého.¹³ Mesto odpovedalo 3. 5. 1729 v tom zmysle, že záležitosť čím skôr prejedná senát a volená obec.¹⁴ Prezentáciu listinu o voľbe Žigmunda Stojku za farára vydalo mesto až 24. 6. 1729.¹⁵

Obraz košickej farnosti, do ktorej prišiel Žigmund Stojka, podávajú dva súpisy, a síce súpis kostolov košickej farnosti z 30. 12. 1732 vyhotovený samotným Stojkom¹⁶ a súpis kostolov a farností abovského archidiakonátu zo začiatku r. 1733,¹⁷ ktorý pri opise košickej farnosti vychádza z údajov prvého súpisu.

Na prvom mieste uvádza Stojka malý kostol¹⁸ (terajšiu kaplnku) sv. Michala stojaci v ohrade cintorína, ktorý nesprávne považuje za starý farský kostol, najstarší zo všetkých kostolov mesta. Bol v dobrom stave, avšak vo vnútri bez akejkoľvek výzdoby a omše sa v ňom slúžili iba raz, a to na sviatok titulu kostola. Uvádza sa tiež, že ľudovo sa nazýva slovenským kostolom.

Dóm, vtedy iba farský kostol sv. Alžbety, nazývajú oba súpisy veľkolepou bazilikou. Toto pomenovanie možno vzťahovať iba na jeho architektúru, keďže Dóm nikdy nemal titul baziliky. V jeho vysokej veži boli tri menšie zvony, štvrtý veľký zvon sv. Urban visel v susednej (Urbanovej) veži. Príjem kostola bol veľmi malý a síce iba zo zvonenia, keď niekto zomrel a z krýpt, keď tam niekoho pochovali. Príjmy a výdavky spravoval takzvaný inšpektor, ustanovený pred niekoľkými rokmi mestom, ako poznamenáva Stojka, nevedno koho autoritou. Do účtov farár ako rektor kostola nemal vôbec možnosť nahliadnuť. Ako konštatujú súpisy, z týchto príjmov tak veľkolepú stavbu nebolo možné dôstojne udržiavať. Nedokázalo to ani mesto, ktoré bolo zatážené mnohými výdavkami. Dôsledkom toho bolo, že zvlášť v zime a v daždivom čase strecha prepúšťala vodu, ktorá stekala nielen na klenby, ale aj do kútov a po stĺpoch na oltáre, ktorých bolo 16. Ani vnútorná výzdoba kostola nebola podľa súpisov taká, aká by zodpovedala majestátnosti miesta, ak len nepočítame dva novozriadené oltáre; jeden zo zbierky samotného farára a druhý, ktorý dali zhotoviť pivovarníci. Paramenty a omšové rúcha boli starobou zodraté

¹² TEMESVÁRY, János. *Öt erdélyi püspök rangemelése*, s. 277.

¹³ AMK, Schwartzenbachiana 1729/15863.

¹⁴ AMK, Schwartzenbachiana 1729/15850.

¹⁵ Arcibiskupský archív v Košiciach (AACass), Acta parochiae Košice, č. 19.

¹⁶ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. *Conscriptio ecclesiarum in libera regione civitate Cassoviensi, secundum puncta a s. consistorio Agriensi demandata, facta anno 1732 die 30. decembris.* Ca/12.

¹⁷ AACass, Kánonické vizitácie, 8. *Declaratio status templorum, parochiarum, et penes habitae animarum(m) curae in comitatu seu archi-diaconatu Aba-Ujváriensi diaecesis hujus Agriensis hic et nunc existentium.*

¹⁸ Kaplnka sv. Michala bola v tom čase rozšírená o prístavbu biskupa Satmáryho, preto ju nazývajú kostolom.

a z väčšej časti by si zaslúžili pomenovanie zdrapy. Kostol mal 5 kalichov (z toho jeden z čistého zlata ozdobený drahokamami), dve strieborné monštrancie, tri zlaté prstene, jedno cibórium, jeden lampáš, dva malé svietniky, tri pacifikále, päť párov ampuliek, jednu kadidelnicu a jednu kropeničku. Stojka tiež spomína veľký a drahocenný klenot, ktorý padol za obeť Tököliovcom v roku 1683.¹⁹

Ďalším kostolom v meste bol jezuitský kostol sv. Trojice, dobre zariadený a udržiavaný. Pátri mali tiež v meste svoju univerzitu a kolégium. Františkánsky kostol Nanebovzatia Panny Márie bol pred pár rokmi, z veľkej časti z ruín, starostlivosťou pátrov zo zbierok a almužien veriacich opravený a zaopatrený potrebným zariadením. Dominikánsky kostol, zasvätený takisto Nanebovzatiu Panny Márie,²⁰ bol v roku 1732 celý zastrešený z almužny 100 zlatých, ktoré vyzbierala Spišská komora, ako aj z darov a zbožných odkazov dobrodincov. Ako konštatujú súpisy, dominikáni sú zo všetkých rehoľných spoločenstiev mesta najmenej hmotne zabezpečení a žijú iba z almužien. Uršulínsky kostol sv. Michala archanjela bol v r. 1730 starostlivosťou samotných rehoľníč nanovo zastrešený a vnútorne krásne vyzdobený. Vo všetkých týchto kostoloch, okrem malého kostola (kaplnky) sv. Michala, sa uchovávala najsvätejšia sviatosť a vo dne v noci svietilo večné svetlo.

Nasleduje opis troch katolíckych kaplniek nachádzajúcich sa za hradbami mesta. Ako prvú uvádzajú súpisy špitálsky kostolík Duchu Svätého na predmestí, postavený mestom v r. 1730.²¹ Ž. Stojka poznamenáva, že nevie, z akých peňazí bol kostolík postavený, či z príjmov viníc špitálu alebo iných. Domnieva sa, že zo zmiešaných príjmov, keďže príjmy špitála boli zlúčené s príjmami mesta a ani na jeho opakované výzvy neboli oddelené. Ďalej poznamenáva, že tento kostolík bol na predmestí veľmi potrebný. V čase písania súpisov bol už v dobrom stave a, ako Ž. Stojka pripomína, bude v lepšom, ak budú zaobstarané kalich a ostatné paramenty sľúbené mestom.

Ďalšou bola maličká kaplnka sv. Michala na cintoríne postavená mestom zo sľubu v čase poslednej epidémie moru, ku ktorej sa zvykla viesť na sviatok titulu kaplnky procesia z farského kostola. Poslednou bola kaplnka sv. Rozálie pod vinicami na severozápade postavená mestom rovnako zo sľubu v čase moru. Bola pekne vyzdobená a udržiavaná mestom. Každoročne sa v nej konali dve slávnostné procesie, a síce na sviatok nanebovstúpenia Pána a v nedeľu po sviatku sv. Rozálie.

Nasledujú údaje o farárovi a fare, ktoré sa nachádzajú iba v súpise z roku 1733. Žigmund Stojka bol v tom čase už jágerským kanonikom. Je opísaný ako človek horlivý, príkladného života, vzdelaný a aktívny. Jazyky ovládal, okrem latinského, nemecký, maďarský a francúzsky dobre, niečo rozumel aj po taliansky a slovensky. Mal dvoch kaplánov; mestského, ktorým bol čistý Maďar Michal Török a predmestského, alebo špitálskeho, ktorým bol čistý Slovák Vavrínek Kaliny.²² Špitálsky kaplán spravoval tiež ako filiálky Košickú Novú Ves a Ťahanovce. Ž. Stojkovi kvôli rôznosti jazykov, ktorými sa v meste hovorilo, v pastorácii vypomáhali aj rehoľníci.

¹⁹ Ide o monštranciu v ktorej sa v stredoveku pravdepodobne uchovávala relikvia Kristovej krvi.

²⁰ Ž. Stojka poznamenáva, že predtým bol zasvätený najsvätejšiemu Telu Kristovmu.

²¹ Oba súpisy doslova uvádzajú že bol postavený pred dvoma rokmi.

²² Údaje o kaplánoch sa nachádzajú aj v súpise Ž. Stojku, mená kaplánov sú uvedené iba v jeho súpise.

Farská budova bola dost' veľká, priestranná, nachádzajúca sa v susedstve farského kostola. Kvôli požiaru, ktorý vypukol v noci v novembri r. 1732 (nevedno kým bol založený, alebo ako vznikol), z polovice zhorela a v čase konania súpisu²³ ešte nebola zastrešená. Čo sa týka múrov farskej budovy, kvôli starobylosti boli z veľkej časti poškodené. Vedľa fary mal farár domácu záhradu. Okrem nej nemal žiadne iné polia, lúky alebo vinice.

Katolícke triviálne školy boli dve, a síce maďarská a nemecká. V roku 1732 učitelia týchto škôl utrpeli nie malú ujmu, keď si istý delostrellec, napriek zákazu farára Stojku, vo svojom dome dovolil otvoriť školu. Stávalo sa, že keď boli deti v triviálnej škole potrestané, urazení rodičia vybrali dieťa zo školy a dali ho delostrelcovi. Tým, že bolo viac škôl, znížil sa aj príjem učiteľov, ktorí, aby nestratili žiakov, stali sa v udržiavaní disciplíny uvoľnenejší.

Za múrmi mesta smerom na západ stáli štyri protestantské drevené kostoly, tri evanjelické (nemecký, maďarský, slovenský) a jeden kalvínsky, maďarský. Z evanjelických kostolov najväčší a najkrajší bol nemecký, postavený v tvare kríža a najmenší, najmenej elegantný, bol slovenský. Kalvínsky kostol stál v čase konania súpisov²⁴ nedokončený bez strechy. Kalvíni totiž, nespokojní s veľkosťou svojho starého kostola, ktorý bol v dezolátnom stave, začali si stavať oveľa väčší. To im však nebolo dovolené, a tak stavba už druhý rok stála. Bohoslužby sa zatiaľ konali v susednom dome učiteľa.

Čo sa týka vierovyznania obyvateľov mesta, najviac bolo katolíkov, vrátane malého počtu gréckokatolíkov žijúcich na predmestí. Druhí najpočetnejší boli evanjelici so svojimi kazateľmi (dvoma nemeckými, maďarským a slovenským), a tiež učiteľmi a hudobníkmi. Najmenej bolo kalvínov s jedným kazateľom a učiteľom. Verejné praktizovanie náboženstva, ktoré bolo protestantom vnútri mestských hradieb zakázané, niekedy porušovali pohrebmi a kázňami v súkromných domoch aj napriek zákazom Ž. Stojku. Navštevovať chorých, vysluhovať im sviatosti a verejné procesie, hoci bez spevu a hudobného sprievodu, so všetkými štolárnymi poplatkami, majú protestanti dovolené. Ž. Stojka sa nestačí čudovať, akú slobodu po Tökölyovskom povstaní nadobudli a stále užívajú, a to aj za prítomnosti jágerskej kapituly, spišskej komory, univerzity a vojska v meste tí, čo odcudzili nevyčísliteľný klenot farského kostola.

V poslednej kapitole súpisu uvádza Ž. Stojka, že by bolo nielen užitočné ale priam nevyhnutné uviesť do Košíc rehoľu Milosrdných bratov, na ktorých diela telesného milosrdenstva čaká veľký počet chorých, o ktorých duchovné potreby je však pri dostatku kňazov v meste postarané. Ako vhodné miesto pre ich prvý rehoľný dom uvádza predmestský špitál, ktorého prepustenie by jágerský biskup mohol od mesta ľahko dosiahnuť.

Žigmund Stojka sa v súpise z r. 1732 zmieňuje aj o svojom príjme. Jeho ročný fixný príjem, ktorý dostával od mesta, pozostával v hotovosti 393 rýnskych zlatých a 20 grajciarov a naturáliách: 34 gbelov pšenice, 30 gbelov oziminy, 9 sudov vína a 3 metráky soli. Okrem toho mal pohyblivý príjem zo štolárných poplatkov za krsty, sobáše a pohreby. Ten predstavoval v r. 1732 približne 425 rýnskych zlatých a v r. 1731 450 rýn. zlatých. Z tých však tretina pripadla kaplánovi.²⁵

²³ Začiatok roka 1733.

²⁴ December 1732 a začiatok roka 1733.

²⁵ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. *Conscriptio Ecclesiarum...*

Treba sa ešte zmienit' o približnom počte obyvateľov mesta v čase pôsobenia Ž. Stojku. Ten udáva kánonická vizitácia vykonaná v r. 1734, teda rok po odchode Stojku z mesta. Podľa nej bol celkový počet katolíkov (dospelí a deti) v meste asi 4000. K tomu treba prirátat' aj evanjelikov a kalvínov, ktorých počty sa neudávajú.²⁶

Spor s mestom

V roku 1730 spísal Stojka deväťbodovú sťažnosť na mestský magistrát, ktorú prostredníctvom svojho biskupa adresoval Uhorskej dvorskej kancelárii.²⁷ O obsahu tejto sťažnosti sa dozvedáme z listu biskupa Erdődyho cisárovi z 30. 7. 1730.²⁸

V prvom bode sa uvádza, že v čase, keď bol farárom Štefan Koháni (Kohányi),²⁹ akýsi zlodej ukradol z fary približne 200 zlatých, ktoré patrili kostolu. Magistrát sa neuspokojil s tým, že farárovi tých 200 zl., ako jednému zo svojich nádenníkov, strhol z platu, ale vyňal farára zo správy príjmov kostola a jeho časných úžitkov a zriadil, čo je nezvyklé, okrem kostolníka inšpektora a zveril mu všetku právomoc, čo sa týka príjmov a výdavkov kostola a tiež ornátov.

2. Ten istý inšpektor si prisudzuje právo bez povolenia farára nielen otvárať krypty a kopat' nové hroby v kostole, ale ostatky aj preskúmať a okradnúť, ako sa to stalo prvú adventnú nedeľu roku 1729.

3. Magistrát pri prijímaní služobníkov cirkvi (kantorov, hudobníkov, kostolníkov, zvonárov, sakristánov) obchádza právo farára rozhodovať o schopnosti alebo neschopnosti kandidáta a napriek námietkam farára takýchto kandidátov prijíma, čoho príkladom bol vtedajší kantor. Sakristán bol inštalovaný inšpektorom za neprítomnosti kňaza, pri otvorení tabernákula a ukázaní cibória.

4. Opakovane sa sťažuje, že magistrát odňal farárovi právomoc spravovať príjmy a výdavky kostola a jeho klenoty. Inšpektor sa nestará o splácanie dlhov od dlžníkov kostola spomedzi členov magistrátu a ako člen magistrátu sa ani nemôže na veľkú škodu kostola. Tak mnohé kapitály dosahujúce 1000 a viac zlatých dané súkromníkom ako pôžička bez akéhokoľvek úžitku zostávajú nesplácané už 10 až 16 rokov.

5. Pochovávanie v kryptách inšpektor spoplatňuje podľa svojvôle. Nestará sa o ornáty, ktoré sú špinavé a potrhané, zanedbáva výzdobu oltárov.

6. Čo je najmenej tolerovateľné a protiprávne, keď farár chce tieto nedostatky napraviť, je mu magistrátom všemožne bránené, ako nedávno v marci, keď chcel farár opraviť Boží hrob.

7. Nie menej protiprávne je, že magistrát sa vmiešava do štolárnych poplatkov.

8. Jedným slovom, okrem vysluhovania sviatostí a svätenín, zo všetkej správy a právomoci, čo sa týka časných záležitostí kostola, magistrát vyníma farára a v senáte a volenej obci, ktorej členovia sú väčšinou nevzdelaní a neznalí práva, rozhoduje o čisto cirkevných záležitostiach.

²⁶ AACass, Kánonické vizitácie č. 13. *Series visitationis Canonicae, quarundam Ecclesiarum et Parochiarum in Archi-Diaconatu Abbanjariensi existentium...*

²⁷ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. *Conscriptio ecclesiarum...* Ca/12.

²⁸ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. Ca/9.

²⁹ Š. Kohányi bol košickým farárom v rokoch 1710 – 1716.

9. Konečne, kým magistrát prekračuje hranice patronátneho práva, zanedbáva budovu kostola, ktorá v mnohých častiach hrozí zrútením. Magistrát si tiež uzurpuje výnosy fundácií kostola a špitálu.

Funkciu inšpektora kostola zastával v tom čase, zrejme Talian, Anton Vocano.³⁰

Vyšetrovanie tejto sťažnosti zverila dvorská kancelária tunajšej cisársko-kráľovskej komisii, ktorej predsedom bol Michal Fischer, administrátor Spišskej komory.³¹ Magistrát na sťažnosť odpovedal replikou zo dňa 26. 9. 1730. K prvému bodu sťažnosti uvádza, že tých 200 zl. farárovi Kohánimu nestrhol z platu magistrát, ale on sám, keďže nechcel zaťažovať svoje svedomie, z vlastného popudu ich vyplatil kostolu zo svojho platu. Magistrát zároveň obviňuje Stojku, že u seba zadržiava 70 zl. patriacich kostolu. Tiež uvádza, že bolo potrebné ustanoviť inšpektora, od ktorého mesto môže požadovať presné vyúčtovanie a v prípade, že by kostolu spôsobil škodu, adekvátnu náhradu.³²

K druhému bodu magistrát uvádza, že právo otvárať krypty a kopat' nové hroby v kostole bez povolenia, alebo aspoň vedomia farára má inšpektor oddávna, avšak že by ostatky skúmal a vykrádal, magistrátu nie je známe. Jedine to sa mohlo stať, že pri pochovávaní hrobári náhodou narazili na nejaký starý hrob a následne so zemou niečo vybrali. Veci, ktoré by sa pri tom našli sa najprv ocenia a následne, ak je to možné, dajú sa do užívania kostolu. Ak nie, speňažia sa, o čom podá inšpektor vyúčtovanie.³³

To, že si magistrát nárokuje právo najímať služobníkov cirkvi je podľa neho oprávnené. Ak má totiž právo vyberať farára, tým viac služobníkov cirkvi, keďže sú platení mestom a nie farárom. Súčasného maďarského kantora považuje magistrát za vhodného a schopného. O tom, že by inštalácia sakristána prebehla tak, ako ju opisuje Stojka, mesto nič nevie. Isté je, že sakristán, ako aj všetci služobníci cirkvi skladajú prísahu cirkvi a nie mestu. Magistrát zároveň obviňuje Stojku, že počas týždňa, v ktorom nie je sviatok, zanedbáva slúžiť omšu a aj v nedele a sviatky často nekáže, ale ho supľujú kapláni.³⁴

Právomoc spravovať príjmy a výdavky kostola farárovi nikdy nebola odňatá, lebo ju stále mali inšpektori, čo je starobylá prax. Magistrát sa čuduje Stojkovi, že chce vykonávať takú náročnú úlohu ako je správa príjmov a výdavkov farského kostola. Čo sa týka dlhov, ktoré majú členovia magistrátu voči kostolu, tieto, keďže sa denne splácajú, svedomie zástupcov mesta nijako nezaťažujú. Magistrát však obviňuje Stojku, že nezabezpečil, napriek tomu, že bol k tomu viackrát vyzvaný, splatenie testamentárnych odkazov Františka Segediho (Szegedyho) (1000 zl.) a Andreja Petteša (Pettesa) (60 zl.), ktoré mohli byť použité na potreby kostola.³⁵

Čo sa týka poplatkov za pochovávanie v kryptách, k ich zníženiu alebo zvýšeniu mohlo dôjsť jedine vtedy, keď sa tam ukladali telá detí, alebo nejakého chudobného, alebo takého, čo sa zaslúžil o kostol. Ale ani v tom prípade o tom nerozhoduje inšpektor, ale

³⁰ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. 23. 12. 1732 Ca/31.

³¹ AACass, Acta parochiae Košice, č. 19. *Conscriptio ecclesiarum...* Ca/12.

³² AMK, Schwartzbachiana 1730/16033; Odpis: AACass, Acta parochiae Košice č. 19. Ca/9.

³³ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁴ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁵ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

mesto ako patrón. Magistrát vyčíta Stojkovi, že vyberá prehnane vysoké poplatky za pochovávanie od „biedneho Ľudu“ a vyzýva ho, aby prestal s nelegitímnym osočovaním inšpektora, ale keď nie je spokojný, nech nabudúce obťažuje magistrát.³⁶

K šiestemu bodu magistrát uvádza, že farárovi nebráni v naprávaní nevyhnutných a zjavných nedostatkov. Magistrát mu však zabránil v spôsobovaní zbytočných výdavkov kostolu a v zavádzaní ním vymyslených novôt, zvlášť pri prenesení Božieho hrobu z miesta stabilného, ktoré jeho predchodcovia uznali za veľmi primerané, na miesto nestabilné a bez zneuctenia kostola sotva použiteľné, ktoré bolo dávno určené pre oltár sv. Kríža. Nebránil mu ani v oprave kaplnky určenej pre oltár sv. Kríža, keďže sľúbil, že ju opraví na vlastné náklady. Po vykonaní prác však Stojka odmietol majstrom zaplatiť, a tých 30 zl. musel zaplatiť inšpektor z peňazí kostola. Magistrát tiež vyčíta Stojkovi, že kým predtým bola natretá olejovými farbami, on ju dal natrieť farbami vodovými. Ďalej sa magistrát sťažuje, že pri príležitosti procesie ku kaplnke sv. Rozálie, ktorá bola presunutá na nasledujúcu nedeľu, nechal veľkú masu veriacich bez duchovného povzbudenia, keď im nedržal ani maďarskú, ani slovenskú, ani nemeckú kázeň a zostal doma so svojimi hosťami. To sa za jeho predchodcov nikdy nestalo. Tiež ho obviňuje, že odmietal pochovať dieťa istého konvertitu a pochoval ho s veľkým oneskorením po stanovenej hodine, keď už Ľudia začali odchádzať. Nový oltár cechu pivovarníkov požadoval Stojka proti vôli magistrátu a samotných pivovarníkov umiestniť vo veľkej sakristii.³⁷

K siedmemu bodu magistrát uvádza, že poplatky kantorom za pochovávanie nelimituje bezdôvodne, ale na základe svojho patronátneho práva a chráni tým biedny Ľud. Ak by totiž magistrát nelimitoval poplatky, bol by Ľud spoplatňovaný podľa Ľubovôle.³⁸

Magistrát potvrdzuje, že prijalo farára čisto na vysluhovanie sviatostí a duchovnú správu. Stojku nazýva novokňazom, ktorý je nevďačný za dobrodenie, ktoré sa mu od mesta dostalo tým, že ho prijalo do úradu a nehanbí sa označiť členov magistrátu za nevedelákov a neznalých práva.³⁹

Skutočnosť posledného bodu sťažnosti si magistrát nie je vedomý, ich vyšetrenie však prislúcha vyšším inštanciam a nie farárovi.⁴⁰

Na repliku odpoveď mesta zareagoval Stojka tridsaťšesťstranovou kontra-replikou, ktorú 27. 10. 1730 zaslal cisársko-kráľovskej komisii.⁴¹ K prvému bodu upozorňuje, že jeho sťažnosť netkvie v tom, že ukradnutá suma bola vyplatená z platu Š. Kohániho, ale v tom, že bol kvôli tejto krádeži farár protiprávne pozbavený svojho práva tými, ktorým kánony ani zákony vlasti právomoc v cirkevných veciach nedávajú. Menuje príslušné uhorské zákony a cituje súvisiace závery tridentského koncilu. Prízvukuje, že magistrát nemôže nedbanlivého duchovného správcu trestať, ale nanajvýš ho napomenúť a zažalovať biskupovi. Čo sa týka tých 70 zl., čiastočne ich už použil na potreby kostola. Poukazuje na to, že funkcia kostolníka, ktorý je závislý na farárovi, je na základe práva a dlhého zvyku, zatiaľ čo inšpektor kostola bol nelegitímne a nezákonne ustanovený iba pred pár

³⁶ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁷ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁸ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

³⁹ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

⁴⁰ AMK, Schwartzbachiana 1730/16033.

⁴¹ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, 27. 10. 1730 Ca/9.

rokmi, pričom súčasný je iba tretí vo funkcii a aj Stojkovi predchodcovia sa naňho neustále sťažovali.⁴²

Keďže právo pochovávať je jedným z výhradných cirkevných práv farára, ktorého laici sú samým právom neschopní, Stojka sa pýta, na základe čoho bola táto právomoc prisúdená oddávna, to jest pred štrnástimi alebo šestnástimi rokmi ustanovenému inšpektorovi? Otváranie krypt sa môže uskutočniť jedine z povolenia rektora kostola, čiže farára. Uvádza, že kopanie nového hrobu na prvú adventnú nedeľu nebolo nevyhnutné, keďže štyri krypty boli v kostole takmer prázdne. Stalo sa tak podľa neho v nádeji, že sa nájde nejaký bohatý hrob. Disponovanie s nájdenými vecami, alebo ich použitie, mocou zákonov a kánonov, prislúcha v prvom rade rektorovi kostola.⁴³

Stojka odmieta argumenty magistrátu vznesené k tretiemu bodu sťažnosti týkajúceho sa služobníkov cirkvi a podobnosti ich prijímania s voľbou farára. Uznáva, že mesto ako patrón vyberá farára, ale túto voľbu potvrdzuje ordinár, čiže biskup. Ak sa ďalej stalo, že zanedbal odslúžiť omšu, vždy mu v tom zabránila nejaká legitímna prekážka a vždy ho zastupoval iný kňaz. Neslúži iba mimoriadnu farskú omšu o deviatej hodine, ktorá ho ako farára nijako nezaväzuje. Tú slúžia kapláni. Stojka naopak vyčíta členom senátu a volenej obce, že nezachovávajú starobylú prax na veľké sviatky sa zúčastniť slávnostnej svätej omše.⁴⁴

K štvrtému bodu argumentuje, že rektor kostola (čiže farár) dostáva na základe práva do svojej správy kostol ako svoju nevestu, a nikto mu ho nemôže vytrhnúť z rúk. To isté právo predpokladá aj časnú starostlivosť o kostol, čo dosvedčuje aj štýl farskej investitúry užívaný v celom katolíckom svete, zvlášť v Uhorsku. Stojka predpokladá, že prax, ktorá existuje v Košiciach, sa vytvorila počas reformácie, keď magistrát bol protestantský a teraz je čas dať to do súladu s právom. Cituje právnickú literatúru, podľa ktorej aj správa účtov a pokladne kostola prináleží farárovi a nie patrónovi farnosti. O tom, že by sa podlžnosti členov magistrátu voči kostolu denne splácali, Stojka silne pochybuje, pretože jeho opakované výzvy na splácanie týchto dlhov nemali žiaden účinok. Na svoju česť vyhlasuje, že sa nikdy nezmieňoval o odkaze F. Segediho, tým viac, že by ho niekto žiadal o jeho vyšetrovaní. Čo sa týka odkazu A. Petteša, Stojkovu starostlivosť dokazuje uloženie týchto peňazí u jedného Pettešovho dediča a desaťnásobne presahujú odkázanú sumu, o čom má na fare dlžobný úpis.⁴⁵

K výčitke magistrátu, že vyberá prehnane vysoké štolárne poplatky uvádza, že v priebehu dvoch mesiacov pochoval zadarmo viac ako desiatich chudobných. Pýta sa, ako je možné, že za uplynulý štvrt'rok v meste, v ktorom je toľko šľachty, vybral na štolárnych poplatkoch len 30 rýnskych zlatých.⁴⁶

Stojka odmieta argument, že by zavádzal novoty. Prenesenie božieho hrobu z miesta nevhodného, kvôli ktorému jedna z troch brán pri vchode do kostola bola zamurovaná, je podľa mienky všetkých inteligentných ľudí kvôli zachovaniu symetrie a majestátности budovy nielen primerané, ale nanajvýš nevyhnutné. Hovorí, že k oprave ho pohla

⁴² AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴³ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁴ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁵ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁶ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

špinavosť božieho hrobu, ktorý sa musí skviet' čistotou. 24 zlatých, vynaložených na Božiu česť, si nezasluhujú byť problémom. Starý boží hrob bol zhotovený zo spráchnivených a začmudených dosák namaľovaný nie olejovými, ale vodovými farbami azda nejakým učňom. Že by sľúbil mestu, že ho opraví na vlastné náklady, na to sa vôbec nepamätá. Zbierku na opravu začal už pred piatimi mesiacmi. Čo sa týka procesie ku kaplnke sv. Rozálie, bola preložená pre stály dažď, ktorý bol v ten deň. Medzi ľudom to podľa Stojku nevyvolalo žiadne pohoršenie, keďže bol upozornený, že takto prenesená procesia nebude taká slávnostná, že sa pri nej nebudú dať získať odpustky, ani pri nej neodznie kázeň. Oltár cechu pivovarníkov odmietol umiestniť na žiadané miesto z vážnych a oprávnených dôvodov. K majestátnosti a výzdobe farského kostola by prispelo, keby sa kaplnka, v ktorej protestanti odstránili dva oltáre a bola premenená na sakristiu a po vrátení kostola katolíkom používala jágerská kapitula, obnovila do pôvodného stavu. Podľa Stojku je táto kaplnka pre sakristiu úplne nevhodná, keďže nie je uzavretá múrom, ale len doskami do výšky jednej siahy. Nachádza sa blízko medzi dvoma bránami a je tak prístupná zlodejom, čo dosvedčuje krádež jednej cennej kazuly, ktorá sa stala v minulých rokoch. Darovanie tejto kaplnky cech pivovarníkov rád akceptoval, a keby nezriadený a vo všetkom rektorovi kostola odporujúci duch neskôr nezmenil názor cechu, už by sa kostol v tejto časti skvel krásou.⁴⁷

Úplne neoprávnene si podľa Stojku magistrát nárokuje určovanie štolárnych poplatkov za pohreby. To podľa práva plne prislúcha biskupovi, ktorý sa má starať o materiálne zabezpečenie služobníkov kostola. To, aký je Stojka starostlivý a ostražitý v tejto veci – totiž aby si kantori nepýtali viac ako majú – dosvedčujú mestské protokoly.⁴⁸

Stojka opakuje, že z kánonických sankcií ako aj zákonov vlasti jasne vyplýva, že rektor kostola má mať na starosti nielen sviatosti a starostlivosť od duše, čo je prvoradé, ale aj starostlivosť o časné záležitosti svojho kostola a z tohto práva, titulom patronátneho práva, alebo dlhodobej praxe, nemôže byť vylúčený. Tým, že ho členovia magistrátu nazvali novokňazom, prelomili všetky hranice slušnosti. Urazili nielen jeho, ale aj samotného biskupa. Tento bod uzatvára citátom sv. Augustína: „Kto nechce mať Cirkev za matku, nemôže mať Boha za otca“.⁴⁹

V poslednom bode Stojka uvádza, že nemôže bez slz v očiach hľadiť na spustený stav „kráľovskej baziliky“. Zlý stav kostola môžu dosvedčiť všetci obyvatelia mesta. Ďalej sa sťažuje, že sa nemôže dostať k listinám týkajúcich sa privilégií a práv svojich, ako aj kostola, ktoré sa počas reformácie dostali do rúk magistrátu. Na základe kráľovských mandátov a konštitúcií žiada prinavrátenie týchto listín, privilegií a práv. Vyšetrenie všetkých týchto sťažností v prospech cirkvi zveruje cisársko-kráľovskej komisii.⁵⁰

Zachoval sa nedatovaný extrakt správy a mienky cisársko-kráľovskej komisie z roku 1730 o záležitosti farára a kostola, zaslaný Uhorskej dvorskej kancelárii. Vyplýva z neho, že komisia vyšetrovala, ktoré vinice v tokajskej oblasti patrili farskému kostolu. Skúmala tiež klenoty farského kostola. Podľa svedectva Františka Korponayho, keď

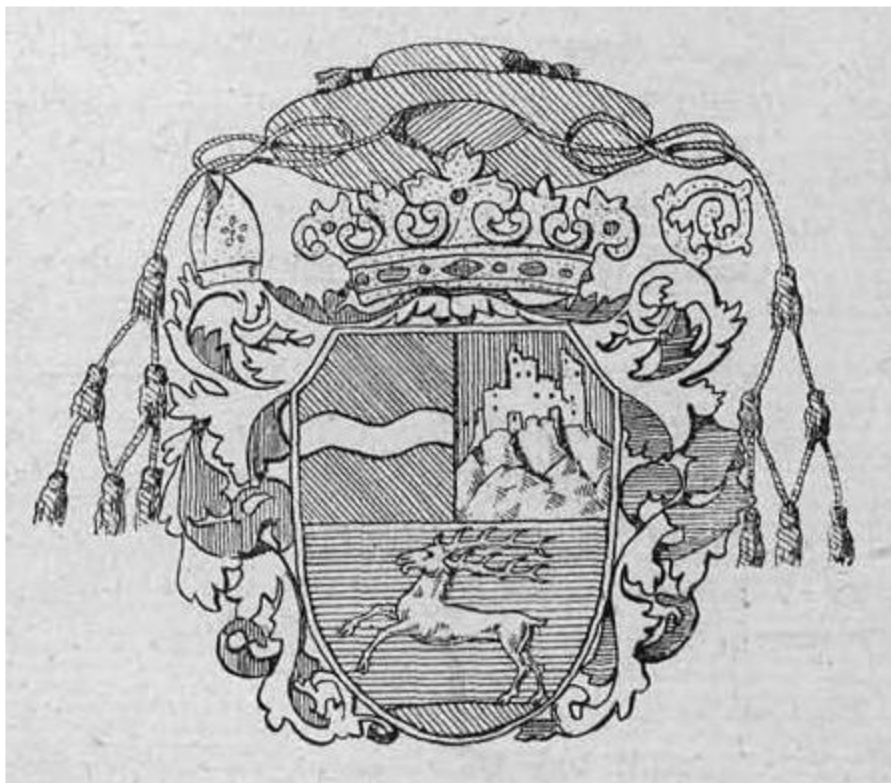
⁴⁷ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁸ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁴⁹ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

⁵⁰ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, Ca/9.

v r. 1683 Imrich Tököly obsadil mesto, veľkú zlatú monštranciu dal roztaviť a dal z nej raziť mince. Táto monštrancia bola taká ťažká, že keď ju pri procesii na Božie telo niesol farár, museli mu pomáhať štyria ľudia. Na záver komisia uvádza, že spor farára s magistrátom sa netýka len svetského fóra ale aj duchovného, preto by bolo vhodné, aby boli vyslané nejaké duchovné osoby, ktoré by ho spolu s komisiou pomohli urovnať.⁵¹ Závery, ku ktorým komisia dospela nepoznáme. K čiastočnej náprave v jednom z bodov, ktoré kritizoval Ž. Stojka došlo zrejme až po jeho odchode z Košíc. Kánonická vizitácia z r. 1734 totiž uvádza, že účty farského kostola inšpektor každoročne vykazuje v prítomnosti obyvateľov mesta a farára.⁵² Košickým farárom bol vtedy František Jošfai (Josfai). Táto prax sa však dlho neudržala, pretože v súpise košickej farnosti z r. 1746 sa uvádza, že vyúčtovanie príjmov a výdavkov kostola predkladá inšpektor každoročne senátu mesta, k čomu farár nie je pozývaný.⁵³ V roku 1755 vtedajší košický farár Gregor Zelenaj adresoval magistrátu mesta list, v ktorom sa sťažoval, že hoci je inštalovaný, predsa nemôže užívať všetky práva farára. K právam farára totiž náleží aj správa príjmov a majetkov kostola. Odvoláva sa na rozhodnutie akejsi komisie o dvoch kľúčoch pokladne kostola, ktoré potvrdil aj magistrát mesta. Nežiada preto nič iné, len aby mal možnosť nahliadať do príjmov a účtov kostola. Jeho žiadosti bolo vyhovené v tom zmysle, že pokladňa kostola bude mať dva zámky, pričom jeden kľúč bude mať farár a druhý inšpektor kostola.⁵⁴

Erb biskupa Žigmunda Stojku

⁵¹ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, *Extractus Relationis et Opinionis I. Commissionis Regiae...*

⁵² AACass, Kánonické vizitácie 13, *Series visitationis Canonicae, quarundam Ecclesiarum et Parochiarum in Archi-Diaconatu Abbayvariensi existentium peracta...*

⁵³ AACass, Kánonické vizitácie 22; odpis in AACass, Acta parochiae Košice č. 27.

⁵⁴ AACass, Acta parochiae Košice č. 21, 30. 6. 1755.

Stojka a kalvíni

Ako už bolo vyššie spomenuté, kalvíni počas pôsobenia Stojku v Košiciach začali s opravou starého, respektíve stavbou nového kostola. Keďže od košického magistrátu, ktorý bol katolícky a neprial protestantom, nedúfali v získanie stavebného povolenia, obrátili sa priamo do Viedne. Zároveň však opatrne začali so stavebnými prácami dúfajúc, že si to nikto z kompetentných nevšimne. Stojka si však stavebný ruch na predmestí všimol a vec nahlásil magistrátu, ktorý dal celú stavebnú čatu uväzniť.⁵⁵ Kontrolu staveniska vykonalo mesto 21. 8. 1731, pri ktorej boli zisťované rozmery nového kostola. Z nej vyplýva, že starý kostol mal šírku 4 siah, 2 stopy a 4 palce (8,31 m); dĺžku 9 siah a 2 stopy (17,69 m); výšku 1 siahu a pol stopy (2,05 m) a dĺžku trámu strechy 2 siah a 5 stôp (5,37 m). Nový kostol mal nasledujúce rozmery: šírku 6 siah a 2 stopy (12 m); dĺžku 12 siah a 2 stopy (23,38 m); výšku 2 siah a 2 stopy (4,42 m) a dĺžku trámu strechy 4 siah a 5 stôp (9,16 m).⁵⁶ Veriaci protestanti sa sťažujú vo Viedni a cisár Karol III. ich vypočuje. Dňa 29. 1. 1733 sa zrodí najvyššie nariadenie o tom, že opravu košického reformovaného oratória nikto nesmie zahatať a znemožňovať. Tak sa napokon všetky práce rozbehli a dovedli do cieľa.⁵⁷

Odchod z Košíc

6. júla 1733 oznamuje biskup Erdődy košickému magistrátu že Stojku, ktorý už bol jágerským kanonikom, povoláva za rezidujúceho kanonika „a latere“ do Egru. Zároveň žiada magistrát, aby vybral vhodného kandidáta na nového farára.⁵⁸ Niekedy koncom júla, alebo začiatkom augusta adresoval Stojka magistrátu list, v ktorom sa lúčil s mestom. Magistrát naň odpovedal 3. 8. 1733. V jeho odpovedi niet ani stopy po nedávnom nepriateľstve a spore. Magistrát v ňom ďakuje Stojkovi za lásku a starostlivosť, ktorú preukazoval zvereným synom a dcéram a praje mu, aby ho Boh požehnával na jeho ďalších pôsobiskách.⁵⁹ Kedy presne Stojka z Košíc odišiel, nevieme. 25. 9. 1733 magistrát prezentoval za nového košického farára Františka Jošfaiho.⁶⁰ 4. 1. 1734 už Stojka figuruje ako prísediaci biskupského konzistória v Egri pri vyšetrowaní manželskej kauzy.⁶¹

Záver

Žigmund Stojka patrí medzi významných biskupov Uhorska 18. storočia. Ako sedmohradský biskup sa zaslúžil o zriadenie diecézneho seminára v Alba Iulii. Jeho štvorročné pôsobenie v Košiciach je poznačené sporom s mestským magistrátom. Stojka, ako vyštudovaný právnik, napadol, z jeho pohľadu, protiprávny stav, ktorý vládol v meste. Problém bol v spôsobe praktizovania patronátneho práva zo strany mesta. K trvalejšej náprave tohto stavu došlo až 22 rokov po odchode Stojku z Košíc.

⁵⁵ SZABÓ, Lajos. *Kassai kálvinista krónika 1644 – 1944*. Košice 1944, s. 102.

⁵⁶ AACass, *Templa, Scholae etc recepta, aut recipienda ab anno 1688 – 1760 in Cottu Abaujvariensi*. ASA/6.

⁵⁷ ELIÁŠ, Štefan. *Dejiny Košíc v dátach. 3 diel/A. Novovek 1711 – 1849*. Košice 2014, s. 14.

⁵⁸ AMK Schwartzzenbachiana 1733/16055.

⁵⁹ AMK Schwartzzenbachiana 1733/16762.

⁶⁰ AACass, Acta parochiae Košice č. 19, 25. 9. 1733 Ca/14; AMK Schwartzzenbachiana 1733/16759.

⁶¹ Főegyházmegyei levéltár, Eger, Protocollum consistoriae 1718 – 1745, r. sz. 3606, s. 514.

BIBLIOGRAFIA

Pramene

Arcibiskupský archív v Košiciach (AACass)
Acta parochiae Košice
Kánonické vizitácie
Templa scholae etc recepta aut recipienda
Archív mesta Košice (AMK)
Schwartzenbachiana

Literatúra

ELIÁŠ, Štefan. *Dejiny Košíc v dátach. 3 diel/ A. Novovek 1711 – 1849*. Košice 2014.
Magyar katolikus lexikon XIII, Budapest, Szent István társulat 2008.
MARTON, József, JAKABFFY Tamás. *Die Jahrhunderte des siebenbürgischen Katholicismus. Illustrierte Geschichte der Diözese*. Verbum 2007.
POP, Ivan. *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech*. Nakladatelství Libri, Praha 2005.
Révai nagy lexikona XIII. kötet, Budapest, Révai testvérek irodalmi intézet részvénytársaság 1915.
SZABÓ, Lajos. *Kassai kálvinista krónika 1644 – 1944*, Košice 1944.
TEMESVÁRY, János. Öt erdélyi püspök rangemelése, s. 276. In *Erdélyi múzeum* 1910. Új folyam 5. (27.) évf.

Adresa autora:

Mgr. Róbert Eliáš
Archív Arcibiskupského úradu Košice
Hlavná 28, 041 83 Košice
email: robert.elias28@gmail.com